

УДК 141.3:332

Голопич Інна

ВИДИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті розглядаються чотири етапи розвитку соціальних об'єднань, а також чинники, що визначають форми соціальних зв'язків і формують чотири види соціокультурної ідентичності: метаєтнічної, етнічної, надєтнічної та глобальної. Також звертається увага на те, що ці види ідентичності є відображенням свідомості індивідів у часових змінах і соціальних діях.

Ключові слова: метаєтнічна, етнічна, надєтнічна та глобальна соціокультурна ідентичність.

Golopych I. Types of socio-cultural identity

In «Types of socio-cultural identity» the Golopych Inna considers four stages of development of social organizations, the factors that determine the shape and form social bonds are four types of socio-cultural identity: metaethnicity, ethnicity, overethnicity, global. These types of identity are a reflection of the consciousness of individuals in temporary changes and social activities.

Key words: metaethnicity, ethnicity, overethnicity, global socio-cultural identity.

Голопич И. Виды социокультурной идентичности

В статье рассматриваются четыре этапа развития социальных объединений, а также факторы, которые определяют формы социальных связей и формируют четыре вида социокультурной идентичности: метаэтнической, этнической, надэтнической, глобальной. Также обращается внимание на то, что эти виды идентичности являются отображением сознания индивидов во временных изменениях и социальных действиях.

Ключевые слова: метаэтническая, этническая, надэтническая и глобальная социокультурная идентичность.

Одним із найважливіших етапів і процесів культурного устрою будь-якого суспільства є ідентифікація індивіда з певною

соціокультурою. Всі суспільства володіють тим, що американський культуролог О. Тоффлер назвав психосферою, яка охоплює їхні ідеї, починаючи від спільності та ідентичності. Таким чином, ідеї «сопричастя» або «спільності» й акт ідентифікації з іншими виявляється однією з фундаментальних основ всіх людських утворень. Потрібно нагадати, що суспільство – це соціально консолідований стійкий колектив людей, які визнають спільні цілі та інтереси. А культура – це спосіб реалізації цих цілей та інтересів, основні технологічні та соціальні параметри якого визначені складною системою «соціальних конвенцій», досягнутих цим суспільством протягом багатьох поколінь його інтегрованого співіснування.

У результаті цього співіснування виникають певні чинники, що визначають різні форми взаємозв'язків між індивідами, такі як: природно-біологічні (що визначаються самим фактом народження людини її спадковістю і визначають її етнічні та расові ознаки); психологічні (наприклад, почуття спільності з іншими людьми, що об'єднує людей у відповідні соціальні групи і спільноти); соціально-інституційні (спеціально створені правила, норми, які особливим чином регламентують соціальні зв'язки і відносини, визначають порядок дій соціальних об'єктів у межах соціального інституту і контролюють їх).

Можна зазначити, що організація суспільного життя ґрунтується на двох основних чинниках: по-перше, спільності, яка ґрунтується на кровній спорідненості, дружбі, сусідстві, близькості та безпосередніх людських взаєминах; по-друге, на об'єднанні, яке пов'язується з конвенцією, суспільним договором, підпорядкуванням стандартам, відповідальністю, ієрархією. Якщо перший тип відносин заснований на зв'язках, які ми зараховуємо до особистих, приватних, навіть інтимних, то другий заснований на механізмах деперсоналізації, функціональності та компетентності.

Суспільство і суспільні відносини виступають необхідною умовою для усвідомлення людиною своєї соціокультурної ідентичності, й еволюціонуючи призводять до появи її різних видів. Так, підґрунтям для виникнення первісної соціокультурної ідентичності стають єдність території, економічного життя, родинних стосунків, сусідських, неформальних, безпосередніх, відносин, що виникають в середині невеликої місцевої громади, якій

притаманні інстинкти, кровна спорідненість, спільність мови й духовної культури (звичаї, традиції, вірування).

Для раннього етапу розвитку суспільного зв'язку, дуже важливою була інформація, яка передавалась у вигляді історії, чутки, байки, міфу, пісні, а іконографічні символи чи статуя божества були важливими фізичними носіями й об'єктами поклоніння. Такі форми комунікації зміцнювали наявні природні зв'язки, а предмети, яким надавали надприродних значень, передавались з покоління у покоління як фетиші, талісмани та святі речі.

Як зазначає Маргарет Мід, ранні форми культури спілкування ґрунтуються на основі механізму наслідування прямого особистого контакту, тобто передавання інформації у вигляді пліток, міфів. На той час формування культури молоді цілком залежало від попереднього покоління. Молоді люди не могли досягти соціальної зрілості без отримання знань від попередніх поколінь, тому їх батьки, бабусі і дідусі були необхідними і домінуючими елементами [2, с. 322]. Це називається первинна соціальна модель зв'язку, яка сприяла виявленню соціокультурної ідентичності первісних людей. Як і раніше вона зберігає свою привабливість, але все більше і більше втрачає соціальні функції. Такий вид соціокультурної ідентичності окреслимо як *метаєтнічний*.

Наступний вид соціокультурної ідентичності розвивається з появою народності і нації. Народність виникає як економічна і соціально-етнічна спільність, переважно рабовласницького періоду й доби феодалізму. Історично вона формувалася двома шляхами: по-перше, на ґрунті етнічно однорідного матеріалу, союзу кількох племен (наприклад, стародавні греки); по-друге, змішуванням кількох чи багатьох етноплемінних спільностей (наприклад, формування французької народності). Однією з головних ознак народності є спільність території, мови, елементів матеріальної та духовної культури, психології й самосвідомості.

Нація, на відміну від народності, є етнічною, соціально-економічною і культурною спільнотою нового типу. Особливість її культури виявляється у синтезі культур різних класів, соціальних верств і груп відповідного суспільства та сукупності результатів матеріальної, духовної діяльності, інтересів і ставлень цієї соціально-етнічної спільноти [1, с. 76]. Національна культура виступає інструментом національного самопізнання і формування самосвідомості кожної особистості. Дехто повідомляє про

свою ідентифікацію з певною народністю або нацією через культурні маркери (стиль одягу, зачіску, особливі прикраси, спосіб харчування і т. п.). Для інших як найбільш значущий символ колективного членства виступає мова. Тому, не випадково, етнічні спільності, в першу чергу, дбають про збереження рідної мови, і повноцінне навчання мові підростаючого покоління. Існує чимало прикладів, коли головним ідентифікаційним критерієм виступають релігія, історія, територія та ін. Так, під впливом формування національного життя, рухів проти будь-якого гноблення і створення, як правило, однонаціональної держави формується другий вид соціокультурної ідентичності – *етнічний*.

Наступним етапом культурного та історичного розвитку націй є поява цивілізацій, які значною мірою виступають як релігійні (християнське, ісламське, буддійське та індуїстське) або расові (арабське, вавилонське, давньоєгипетське, європейське) соціальні об'єднання.

Раса є найбільшою етнічною категорією, однак ні сучасна раса, ні раса в минулому не були зрілими сформованими соціологічними групами, швидше за все вони виступали як об'єднання, підставою для яких була, територіальна близькість, подібність походження, релігійних вірувань, мов і культур. І хоча внутрішньо раси були неоднорідні, їх, навіть тимчасові, об'єднання могли стати основою для усвідомлення їх членами своєї етнічної та культурної близькості і єдності. З іншого боку, існування в поліетнічному культурному середовищі надає індивідові більше можливостей для набуття знань про особливості своєї культури та інших культур етнічних груп і тим самим впливає на усвідомлення людиною власної соціокультурної ідентичності. Виникає сфера спілкування, що підтримує різновиди культурних стилів і типів менталітетів етнічних спільностей, тим самим виробляючи загальні ціннісні орієнтації.

Така ідентифікація індивіда з культурою великих соціальних спільностей теж інтегрується в систему ідентичності як *наде-тнічна соціокультурна ідентичність*.

Сучасні науковці все частіше розглядають суспільство як систему, що складається з тісно пов'язаних елементів з точно визначеними положеннями і функціями.

Так, Ф. Фукуяма у своїй праці «Довіра» описує громадянське суспільство, як «складну суміш різних інститутів, включаючи

бізнес, добровільні асоціації, навчальні заклади, клуби, профспілки, ЗМІ, благодійні організації, церкви...». Ці організації, у свою чергу, ґрунтуються на сім'ї, основному інституті, завдяки якому люди об'єднуються і вчать ся жити у більш широкому суспільстві, де цінності і знання цього суспільства передаються від покоління до покоління [3, с. 6].

Таке «об'єднання» є упорядкованим суспільством, заснованим на раціональній організації системи, положеннях і соціальних ролях. Розвиток форм об'єднання і його домінування над суспільними зв'язками призводить не тільки до змін моделей взаємозв'язків на міжнародному рівні, але й світоглядної переорієнтації особистості тих, хто бере участь у людських відносинах. Суспільне досить динамічно розвивається на відміну від державності, міжнародних форм інтеграції та сприяє виникненню нового виду соціокультурної ідентичності, основою якої є глобальна культура – *глобальна соціокультурна ідентичність*.

Глобальна культура, на відміну від етнічної, складається з багатьох аналітично дискретних елементів: ефективно рекламаних масових товарів, мозаїки фольклорних та етнічних стилів і мотивів, вирваних зі свого контексту, кількох загальних ідеологічних розважань з приводу «людських прав і вартостей», стандартизованої кількісної «наукової» мови комунікацій і оцінок, і все це спирається на нову інформацію й телекомунікаційні системи та їхні комп'ютеризовані технології. Вперше в історії людства стало можливим не тільки збирати інформацію й ділитися нею поза інституційною владою, але й включатися в обговорення проблем у реальному часі. Смыслотворча культурна роль відводиться не стільки історичним інтерпретаціям, скільки комунікаційним чинникам – перегуку світів і епох, спілкуванню людей у реальному й віртуальному просторах [4].

Поширення всепроникних, долаючих будь-які відстані засобів електронного зв'язку створило принципово нові умови для розвитку соціокультурної суб'єктності індивіда, його самоусвідомлення, активності й компетентності.

Модернізація у сфері інформації й культурного виробництва дедалі щільніше пронизує тканину суспільного життя, а це означає не лише дедалі тісніший симбіоз соціального й культурного, але й помітне зростання орієнтаційної місії кластера соціокультурної ідентичності. Останній же належить почесна роль акумулятора

духовних смислів, міжгрупового й міжпоколінського транслятора культурних цінностей. Соціокультурна ідентичність формує притаманну соціуму атмосферу довіри чи недовіри до власного оточення, систему міжособистісних та міжгрупових взаємозв'язків, а також парадигму сприйняття себе через ставлення до Іншого. Якщо відшукувати у багатоскладовій ідентифікаційній ієрархії смислотворчий стрижень, то на його роль з повним правом можуть претендувати саме соціокультурні ідентичності. Це той каркас, який задає ціннісні координати суспільно значущих дій, створює фундамент для соціалізації громадян і виховання почуттів солідарності. Водночас це індикатор якості життя й соціального самопочуття населення, а отже, показник політичного здоров'я соціуму і ступеня зрілості суспільних відносин.

На кожному етапі розвитку соціальних спільнот є своя атмосфера епохи з тільки їй притаманною культурою, в якій відображаються певні нюанси світовідчуття людей. На цій основі формується історична культура як конструкт історичної свідомості членів суспільства, а також їх соціокультурної ідентичності як рефлексивного відображення свідомості у часових змінах і в соціальних діях. Об'єднані спільною соціокультурною ідентичністю люди прагнуть відшукувати в минулому ті смисложиттєві орієнтири, які формують спільні інтереси й оптимістичне бачення майбутнього. Ці орієнтири складають пласт історичних знань, які, з одного боку, є продуктом певної соціально-культурної спільноти, яка прагне усвідомити й легімітизувати себе, посівши відтак своє місце серед інших соціальних спільнот (колективів, націй держав тощо); з іншого боку, вони прагнуть вийти за межі цієї спільноти й усвідомити себе в загальнолюдському вимірі, у порівнянні з іншими.

Література:

1. Давлетшин К. Д. Национальные и религиозные компоненты культуры [текст] / Костянтин Давлетшин // Педагогика. – 2003. – № 6. – С. 74–81.
2. Мид М. Культура и мир детства / Маргарет Мід ; [пер. з англ. Ю. А. Асеева]. – М. : Наука, 1983. – С. 322–361.
3. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / Френсіс Фукуяма ; [пер с англ. Д. Павлова, В. Кирющенко, М. Колопотина]. – М. : ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 730 с.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc.../Shtefan_I.P.pdf (08.01.2013).